

ROCK-KORONA: A KÖNNYŰZENE SZÍNTERE A JÁRVÁNY IDEJÉN

Molnár Csilla

molnar.csilla@uni-sopron.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2022.1.51

Absztrakt

A művészet minden ága megsínylette a Covid időszakát az elmúlt két évben. Bezártak a színházak, elmaradtak a hangversenyek, nem voltak kiállítások, mozifilm-vetítések és író-olvasó találkozók sem. Írásomban a fenti kényszerű állapot egyik érintettjét, a könnyűzenei életet, annak új helyzetét és szereplőinek reakcióit próbálok meg röviden áttekinteni egyes online, illetve nyomtatott médiaforrások tükrében, amelyhez a rituális kommunikáció modelljét választottam elméleti keretként.

Kulcsszavak

rituális, dramatikus, szimbolikus, mítosz, reprezentáció

ROCK-CORONA: THE SCENE OF LIGHT MUSIC AT THE TIME OF THE PANDEMIC

Csilla Molnár

Abstract

Over the last two years, all forms of art have suffered due to the COVID. Theatres have closed, concerts have been missed, and there are no more exhibitions, movie screenings, and writer-reader meetings. In my writing, I try to briefly review one of the stakeholders of the above compulsive state, light music life, its new situation, and the reactions of its actors in the light of some online and print media sources, for which I chose the model of ritual communication as a theoretical framework.

Keywords

ritual, dramatic, symbolic, myth, representation

ROCK-KORONA: A KÖNNYŰZENE SZÍNTERE A JÁRVÁNY IDEJÉN

Molnár Csilla

Bevezetés

Úgy gondolom, témánkat illetően előre kell bocsátani azt a megjegyzést, hogy a Covid-járvány miatt mind a társadalom egyes csoportjai, mind a hatalom birtokosai részéről kényszerűen átkereteződtek a valóságértelmezési technikák, új eljárásmodok váltak szükségessé. A rituális kommunikáció szemszögéből nézve a Covid-járvány kitörésével olyan új dramatikus események vették kezdetüket, melyek legfőbb jegye a kiszámíthatatlanság, és ezért nagy szerephez jut a rögtönzőképesség. Olyan ez, mintha a társadalom egyes tagjainak egy stand-up comedy színpadán kellene rendszeresen fellépniük hónapokon keresztül. Amennyiben tartjuk magunkat a kommunikáció rituális megközelítésének Carey-féle, eredeti elképzeléséhez (Carey 2009), ezt a hasonlatot úgy lehetne tovább gondolni, mintha a fellépőknek egyben el is kellene hitetniük a közönségükkel, hogy az, amit előadnak, egy szimbolikus gesztus és egy a valóságot megteremtő folyamat egyszerre. Nyilván a kommunikáció rituális modelljének ez az egyik legfőbb és legismertebb vonása. Zene és rítus ősidők óta szorosan összetartozik. „A zenei tevékenység kiemelkedően hatékony elősegítője a rituális tevékenységekben való részvétel kívánt hatásainak. A zene előadása és érzékelése tökéletes közeget jelenthet a szimbolikus társulások hordozására, mivel adott kombinációjának nincs rögzített jelentése („lebegő intencionalitás”), ugyanakkor erőteljes érzelmi reakciókat képes stimulálni. A rituálé számos elemének is ugyanilyen a kapcsolata: nincs rögzített jelentésük (amelyet ilyen körülmények között ’határolt kétértelműségnek’ is nevezhetünk), és képesek erőteljes érzelmeket gerjeszteni.” (Morley 2009: 45) A kortárs könnyűzene esetében is nyilvánvaló ez a szoros kapcsolat a rituális kommunikációval, hiszen az elmúlt több mint fél évszázad kultúrájában a rockzene és különböző változatai, rockonai voltak azok, amelyek megőrizték, illetve újraélesztették az elementáris, érzelmi és társas élményt kiváltó jellegüket, képviselve ezzel mintegy a rituális kommunikáció mintaszerű formáját. (Márfai Molnár 2019)

Azonban az általunk vizsgált járványhelyzetben a könnyűzene résztvevőinek erre adott reagálásait éppen az tette különösen nehézé, hogy a rocknak már megvolt – világszerte, nem csupán nálunk – az a fajta bevált, szinte a kezdetek óta működő valóságértelmező kerete, amelyet, úgy vélem, az elmúlt évtizedek eseményei nem kérdőjeleztek meg soha ennyire. Mert talán maguk az előadóművészek sem voltak soha ilyen mértékig kiszolgáltatottak, szemben mondjuk azokkal, akik például home office-ban folytatták addigi munkájukat. Ebben a helyzetben kellett tehát a zenészeknek a rituális kommunikáció új gyakorlatait kimunkálniuk.

A rockzene, hasonlóan más művészetekhez és a kultúra többi ágához, kettős hatásnak volt és van kitéve ebben az időszakban: a pandémia egyrészt a megszorítások, a nyilvános színterek szigorú korlátozásai miatt mind a jövedelem, mind a közönséggel való kapcsolattartás

terén nagyfokú visszaesést okozott. Másrészt viszont a kényszerű otthonlét, az átstrukturált idő talán megnövelhette az otthonról zajló befogadás igényét a művészetek felé is.

Ha ezt nem is lehet egzaktul most felmérni, arra talán kereshetünk valamifajta választ, hogy a könnyűzene reprezentációja hogyan és miként változott az eltelt két évben a nyomtatott és online médiában. A rituális kommunikáció elméletéhez kapcsolódik, amennyiben következetesen alkalmazni próbáljuk ezt a teóriát, akkor a hatalmi propaganda szövegeitől eltekinthetünk, mert ezek magának az újságírói munkának az egyik alappilléret, az objektivitásra való törekvést semmisítik meg, amely nem az ismeretelméleti értelemben vett „objektivitást” jelenti, hanem a médiakommunikáció valódi résztvevői által gyakorolt ritualizációs stratégiát foglalja magába. (Andok 2013: 181–194) Írásomban természetesen nem törekszem a vonatkozó téma mediatizációjának teljességre törekvő áttekintésére, hanem a terjedelmi korlátokat figyelembe véve egyfajta személyes válogatás alapján mutatok be ide kapcsolódó szövegeket. Ennek megfelelően főként a *Heti Világgazdaság* és a *Magyar Narancs* hetilapok azon cikkeit elemzem, amelyek az általam választott témáról íródtak az érintett időszakban.

Rock és vírus a Magyar Narancsban

A *Magyar Narancs* 2020. április 20-i számában jelent meg az első olyan cikk, amely a Covidnak a hazai könnyűzenei életre gyakorolt hatásával foglalkozik. Az Inkább tréfának fogom fel című szöveg interjú Sallai Dénes rapperrel, akinek a Korona nélkül nincsen király című akkor friss slágere a kormánypolitika és a vírusjárvány hazai összefüggéseire adott válasznak tekinthető. „Mivel a rap egyik sajátos műfaji vonása, hogy frissen és kritikusan reagál az élet aktuális történéseire, az újságíró részéről indokolt a kérdés, miszerint amerikai humoristák gyakran panaszkodnak, hogy Trump megölte az iróniát, mert ő már eleve egy karikatúra, akit nem lehet parodizálni. Nem érzed úgy, hogy néha a magyar politikusok elveszik a munkádat? [Válasz:] Én azt látom, hogy azért van mit kifigurázni. Vannak szélsőséges esetek, amelyek parodizálhatatlannak tűnnek, de ezeket elég kiemelni. Amikor az amazonasi erdőtüzek kapcsán Bencsik András bevitte az egyik kormánypárti műsorba a focilabdáját, hogy megmutassa, arányaiban nem is olyan nagy ez az égő terület, az akkora marhaság volt, ami önmagában is működött a Gyár című számban, nem kellett hozzátennem semmit.” (Soós 2020/a: 37)

2020. november 26-án jelent meg *Volt* egy megreccsenésem címmel interjú Hó Márton zenésszel, aki szintén reagált akkor megjelenő lemezén a járványra. „A lemezanyag felére körülbelül már hatott a járvány, az Ezeken a napokon vagy a Csak élni felejtettük el például elég erősen reflektál erre az elcseszett évre. Zeneileg az volt a célom, hogy minél több stílust kipróbáljak, és ez sikerült is. Sokszínű, változatos agymenés lett, életemben először rappelek is egy számban (Mennyi kétely), persze a magam módján.” (Soós 2020/d: 37) Kapcsolódva a fenti két íráshoz, olvashatjuk egy évvel később a Hegyi Olivérrel (Holi) készített interjút. 30 pluszosan kezdett rappelni, mivel ebben a műfajban találta meg az ideális önkifejezési formáját. Dalai gondolatfolyamok, amelyekben el tudja mondani kötetlen érzelmi kitöréseit. Az írásban szó van arról, hogy amikor kitalálta, hogy rappelni fog, tudta, előbb-utóbb sor kerül egy közéleti tartalmú szám megírására is. Az utálat fárasztó című szerzeményében érzékletesen jelenik meg saját korosztálya és a Fidesz-szavazó szülők közötti politikai szakadék. „Azt akartam megjeleníteni a dalban egy dramaturgiai csavarral, hogy a rövid szünet alatt elhiggye a hallgató, hogy ez egy szimpla fikázás volt, aztán hozzátegyük, hogy hosszú távon nem lehet így közelíteni a politikához.” (Soós 2021/b: 43.)

A pandémia idején más művészeknél is születtek a kijárási tilalom által is inspirált karanténszámok. Például Szalai Anna énekes, dalszerző *Senki nem beszél* című 2021-es lemezéről a címadó mű, illetve a *20:07* című számok ilyenek. A szerzővel készült interjúban egy olyan gondolat jelenik meg, amivel több helyen találkoztunk a téma vizsgálata kapcsán. Ez annak a hiányérzete, hogy a könnyűzenében kevesen fogalmaznak meg kritikát. (Soós 2021/a:

38–39) Ezt a kérdést tágabb kontextusba, a zenész mint sajátos alkat összefüggésébe helyezi Várdai István csellóművész, amikor így fogalmaz: „A zenész viszonylag szelíd teremtmény. Kitartó és alázatos a szakmájával szemben. A társadalom lelki, szellemi egészségét szolgálja a befektetés a kultúrába, a zenébe.” (Mátraházi 2021/b: 41)

Úgy vélem, a fentebb idézett példákat továbbiakkal lehetne bővíteni, hiszen számos előadó élt ezzel a lehetőséggel, hogy az írásom bevezetőjében jelzett kihívást ilyen módon oldja meg. Itt utalnunk kell Richard Shusterman (Shusterman 2002) esztétikai elméletére, aki a Pragmatista esztétika című művében külön fejezetet szentel a rap művészetének. Shusterman szerint a rap esztétikai értékei szoros összefüggésben vannak a műfaj olyan sajátos kommunikatív jellemzőivel mint a rejtjeles és indirekt kommunikáció eszköztárának kiterjedt használata, például a szemantikai inverziók, a rejtett utalások, melyek egy implicit retorikai stratégia összetevői. Fentebbiek ebben a konstellációban olyan rögzített és formalizált kommunikációs elemek, melyek aztán így együtt egy sajátos rituális kommunikáció eszköztárának alkotórészeivé válnak. (Shusterman 2002: 373) Ehhez azonban itt is szükséges valamifajta minimális konszenzus, hogy a rap sajátos kifejezései, szófüzései, alakzatai révén felépített valóságkonstrukció működni tudjon, mivel ennek hiányában a műfaj darabjai érthetetlenek, ha nem egyenesen bornírtak maradnak a kívülálló számára. A rockzene fentebb már említett „lebegő intencionalitása” nem csupán azt jelenti, hogy sokakat tud megszólítani egyszerre, hanem azt is, hogy kifejezési módjai állandó megújításra szorulnak, az adott helyzetben összeálló jelentés gyorsan megkopik, érvényét veszíti. A rap műfajának megjelenése és elterjedése a könnyűzenének ezzel az adottságával is összefügg, hiszen a rap jelentésképző gyorsasága többnyire fel tudja venni a versenyt az értelmezésre szoruló jelenségek áradatával.

A digitális átállás ellentmondásai

A Magyar Narancs 2020. május 21. számában szintén Soós Tamás írt cikket Online koncertek a járvány idején – Befőttesüvegben gitározni címmel a digitális átállás ellentmondásairól. „A zeneipart azonnal padlóra küldte a járvány, de a zenészek voltak az elsők is, akik feltalálták magukat a kényszerhelyzetben. Még be sem rendezkedtünk az önkéntes karanténra, máris amerikai sztárok özönlöttek el a világhálót, akik a saját nappalijukból, hálósobájukból, házi stúdiójukból közvetítettek koncerteket.” (Soós 2020/c: 36) A szerző ugyanakkor rámutat arra is, hogy a digitálisan közvetített intimitás élménye hamar megfakul, és a közönség könnyen belefásul az online közvetítések dömpingjébe. „A digitális koncertek egyelőre gyakran nem többek széteső, akusztikus kívánságműsoroknál, és az is probléma, hogy a zenészek többsége nem rendelkezik megfelelő technikával ahhoz, hogy jó minőségben streameljen az otthonából.” (Soós 2020/c: 37)

A megkérdozett hazai előadók is egyetértettek abban, hogy a digitális előadás legnagyobb hátulütője a közönség közvetlen jelenlétének és az ezáltal nyerhető visszajelzéseknek a hiánya. A bevonódás elmaradása mellett bizonyos műfajok, mint a jazz, fokozottan érzékenyek a technikai közvetítés hiányosságaira is, amely miatt a hallgató néhány szám után egyszerűen elveszti az érdeklődését. Hozzjárul ehhez a hirtelen megnőtt túlkínálat a digitális koncertekből, így az egyik zenész beszámolója szerint újszerű hangzással gazdagított Barkácskoncertjüket kettőszázan követték élőben, és ez már sikernek számít – legalábbis hazai viszonyok között. A megnyilatkozó előadók szerint a hazai rockélet legnagyobb problémája, hogy egyrészt a zenészek ingyen hallgatható digitális koncerteket kínálnak, miközben elveszett legfőbb bevételi forrásuk, a turnézás. Másrészt a streamingelés, az online jelenlét komoly technikát, így sok pénzt igényelne – vagyis a megoldás az elmozdulás lenne a fizetős tartalmak irányába. Hozzátehetjük mindehhez, nemcsak a fizetős platformokhoz, hanem a live-streamre szakosodott oldalakhoz is hozzá kell még szoktatni a közönséget – legalábbis itthon. Működő üzleti modellek hiányában 2021. májusában még csak próbálkozások voltak a hazai zenészek és a rockszakma programfelelősei között.

Azonban a *Music Backstage* oldalán már 2020. április 7-én megjelent egy cikk Karanténból szól a nóta: Új online platform segíti a hazai népzenei, cigányzenei és jazz szférát címmel. A kezdeményezés az év során folytatásra talált, hiszen december 19-én hat ország 120 zenészevel együtt készített karantén videót a CityRocks. „A CityRocks-nak 2020-ban mindkét élő nagykoncertje elmaradt. A dunaújvárosi és kolozsvári rockzenei flashmobukat is 2021-re kellett átszervezniük – mondta Gajda Ferenc. Már a tavasszal gondoltunk arra, hogyha idén nem találkozhatnak a zenészbartáink élőben, akkor virtuális térben zenéljünk együtt. Áprilisban a Queen [együttes] The Show Must Go On dalát dolgoztuk fel, amiben a zenészek mellett járványügyesek, orvosok, mentősök és katasztrófavédelmi szakemberek is részt vettek. Nyáron a Fish! zenekar Gyere ki a rétre című dalával mozgattuk meg zenészeinket, a beküldött videókból pedig egy különleges VR 360 filmet készítettünk – tette hozzá a CityRocks vezetője.”¹ A decemberi produkcióhoz pedig a hazai mellett angol, lengyel, szlovák, német és román zenészek is csatlakoztak.

Az eddigiekben a kommunikációs eszköztár két különböző formája – egy sajátos műfaj, illetve a digitális technika – nyújtotta lehetőségek és ellenmondások rövid bemutatásával szerettem volna visszautalni a bevezetőben felvetett elméleti keretezésre. Eszerint mindkét esetben a rituális viselkedés reprezentációjának egy-egy módjával találkozunk, ami megerősíti, hogy a könnyűzene képviselőinek járvány alatti próbálkozásait a rituális kommunikáció keretében értelmezzük. Ennek megfelelően a digitális technika is több pusztán műszaki megoldásnál: a használat módja, az ebbe történő bekapcsolódás is a valóságértelmezés rituális technikája. (Andok 2017) Ezt erősítendő, itt utalok az analóg hangtechnika használatának – hanglemez, kazetta – makacs tovább élésére, illetve újjászületésére, amelyet pusztán műszaki alapon nehéz megoldani. A kazetta terjedését most a kényszerhelyzet is erősítette, hiszen a kisebb, független együttesek a válságos szituációban ezzel az olcsó módszerrel „mégis fizikai formában adhatják rajongóik kezébe számaikat, így jutva valamicske bevételhez.” (Kézzel fogható zene – 2021. 47.)

Azonban a régi technika (újra) használatba véve már rituálévá válik, és így érthetőbb az előbb említett jelenség is, ahogyan a digitális kommunikációs platformok világában a különböző felhasználói szokások módzatait is lehetne tovább sorolni, miközben a mögöttük álló dramatizáló szándék közös. Tehát ami rituálissá teszi őket, az éppen a választás lehetősége, hogy van mód az analóg és a digitális között, a digitális különféle eszközei, platformjai között választani, és ez a választás értékteremtő, valóságértelmező, végső soron valóságkonstruáló eljárásá minősül ebben az összefüggésben.

A befogadói oldal

2021 elejétől sorra jelentek meg az „egy év magány” évének személyiségre gyakorolt hatásairól szóló cikkek is. A szakemberek az ún. járulékos veszteségek sorra vételekor az egész világon a negatív pszichés hatások, a biztonságvesztés, a kimerülés mellett a kényszerűen otthon töltött idő strukturálásának hiányát és a külső motiváló tényezők elmaradásának negatív következményeit hangsúlyozták. „A home office régen örömteli és vágyott dolog volt, most viszont már látzik, hogy a bejárásnak milyen jelentősége van az emberek mentális jólléte szempontjából. (...) Szükségünk van a közös kávézásra, de még a munkahelyi pletykálkodásra is” – nyilatkozta Spányik András foglalkozás-egészségügyi orvos. (Egy év magány – 2021. 10.) Ezek a gondolatok is azt erősítik meg, hogy a szervezeti kommunikáció rituális hálóját a benne lévők sokféle viselkedésmintái alkotják, amelyben nyilván a munkavégzés fontos, de nem egyedüli szerepet tölt be egyéb tevékenységek mellett.

¹ <https://musicbackstage.hu/2020/12/19/hat-oroszag-120-zeneszevel-egyutt-keszített-karantén-videót-magyarország-legnagyobb-rockzenekara-a-cityrocks/>

Ugyanakkor, ahogyan írásom elején már utaltam rá, a járványügyi korlátozásoknak megjelennek optimistább olvasatai is. Erre egyik példa Garaczi László író egyik darabjának streamelt színházi premierje kapcsán kifejtett véleménye: „Az esztétikai életünk szinterei, a kultúrafogyasztási szokásaink is átalakultak. Vadászok a minőségi online tartalmakra. (...) Ösztönözném a művészeti és kulturális intézményeket, hogy a vírushelyzet múltával se hagyjanak fel az online kultúráközvetítéssel.” Azonban ő is hozzáteszi: „Remélem, a kedvenc helyeim a járványhelyzet után ki tudnak majd nyitni.” (Mátraházi 2021/b 41.) Úgy tűnik, sokak számára világszerte ezidőtájt a „mentális túlélésre” alkalmazott egyik módszer éppen a zenehallgatás lett. Az egyik vonatkozó felmérés alapján a válaszadók 25 %-a napi több mint öt órán át hallgat zenét, és ez az érintettek szerint komoly mentális segítséget jelent számukra. Ahogyan Kein Duffy, a fenti kutatást finanszírozó Sound United vezérigazgatója fogalmazott, „minden eddiginél világosabbá vált, hogy sok amerikai számára a zenehallgatás nem csupán hobbi, hanem egyfajta mentőöv is lett.”² Olyan álláspont is feltűnt a téma vizsgálata kapcsán, hogy a zene iránti mennyiségi igény növekedése kedvezőtlen hatásokkal is együtt járhat, ami esetleg a nyitás után sem tűnik el. Palotai Zsolt DJ szerint „ha azt nézem, milyen minőségromlást találtam csak a zenében – háromszor annyi idő alatt találok annyi új zenét a rádióműsoromhoz most, mint pár éve – lehet, hogy most jön a legalja. de ez globális probléma, nemcsak bennünket érint.” (Láng 2021: 38–39)

Amikor a hatalom is belelép

2020 nyarán jelent meg a médiában a hír, hogy Demeter Szilárd 23 milliárd forintot kap a magyar könnyűzene fejlesztésére. A *Magyar Narancs* 2020 július 23-i számában jelent meg Legát Tibor interjúja Lovasi Andrással. Lovasi így fogalmaz: „mára eljutottunk odáig, hogy minden művészeti ágban mindenki, akinek kell, a NER-től kap így vagy úgy pénzt. Vagyis, ha ez a pénz meg lenne jelölve, és mindazokat, akik kaptak belőle, szembesítenék ezzel, akkor mindenkinek koszos lenne a keze, bármennyire is független akar maradni. Nyilván szellemi értelemben maradhat független, csak éppen valahol az agy sarkában mindig ott munkál, hogy mi van, ha jövőre az a társulat azt a 28 milliót sem kapja meg, amit az idén? Innentől számomra pótcselekvés, meg a saját fanatizált tábor etetése csak, hogy 'fúj, nem jelenünk meg úgynevezett szimbolikus tereken!', például Tusnádfürdőn, vagy nem álluk szóba Demeter Szilárddal, mert egy diktátor csicskája.” (Legát 2020: 37)

Időközben a Színház- és Filmművészeti Egyetemmel történtek, illetve a művészeti élet támogatására szánt pénzek kiosztása nyomán egy fél évvel később Lovasi már így fogalmazott: „A pesti színházi világot az SZFE anektálásával lassú haldoklásra ítélte Orbán.” A kérdésre, hogy kire gondolt, amikor arról írt, hogy „vicces és szánalmas is, ahogy a Kádár-korban nagyot futó popművészek újra megtalálták az igazodási pontot, amikor hódolatukról biztosítják Orbánt”, Lovasi azt válaszolta, Szikora Róbertre és Pataki Attilára: „Így hirtelen ők jutottak eszembe, mert mostanában ők szeretik a lehangosabban Orbánt meg a rendszert, de ne áltassuk magunkat, a ma rendszeresen szereplő előadóknak vagy a menedzsmentjüknek kivétel nélkül van valami személyes kötődése, elköteleződése a NER felé, ha öreg, ha fiatal.”³

Időközben egy másik probléma is megjelent éppen a járvány időszakában. A korábbi budapesti próbahelyszínek közül néhány fontosabb megszűnt, mert ingatlanfejlesztők tették rá a

² <https://www.soundunited.com/news/3-in-4-americans-say-music-has-been-key-to-improving-their-mental-health-during-covid-study-finds>

³ Mészáros Juli: Lovasi András: Remélem, megérem a bukásukat, hogy a NER úgy megy a kukába, mint nemrég az alaptörvény szerzője. <https://444.hu/2021/02/12/lovasi-andras-remelem-megerem-a-bukasukat-hogy-a-ner-ugy-megy-a-kukaba-mint-nemreg-az-alaptorveny-szerzoje> (letöltés: 2021. március 14.)

területre a kezüket. Ahogyan a *HVG* cikkírója fogalmaz: „Az Ajtósi Dürer sorról szétszóródott zenészeket keresve jártuk be a várost. Ahogy a számukat megtippelni, úgy mindannyiuk útját követni is esélytelen volt, ezért megnéztünk pár helyet, ami az úticéljuk lehetett. 'Lokáció' – ez volt az egyetlen, baljós téma, ami minden egyes beszélgetésen felmerült. Új helyekről kérdezve majdnem mindenki széttárta karjait, vagy a város széle felé mutatott: ingatlanfejlesztőkkel és a NER-közeli vállalkozásokkal esélye sincs versenyeznie a városi terekért a kulturális élet kispályásainak. Még ha annyian is vannak, hogy bőven megtöltenék a Kossuth teret, még ha hallgatja is őket mindenki, a szavukat alig hallja valaki. A kultúra alulról szerveződő színterei eközben egyre kijebb tolódnak, ahogy a lakhatási és megélhetési költségek emelkedésével maguk a budapestiek is hátrálnak egyik körüttől a másikig, majd még messzebb. A város magja pedig egy turistákkal benépesített kirakattá látszik válni, ahová mindenki más lassan már csak dolgozni jár.”⁴

Ha ragaszkodom a tanulmány elején felvetett elméleti kerethez, miszerint a járványt és a belőle fakadó válságszituációt a rituális kommunikáció összefüggésében próbálom meg értelmezni, akkor az eltelt két év alatt a hatalom megnyilvánulásait egy rigid, autoriter és monologikus szerepjáték kiteljesedéseként lehet értelmezni. Császi Lajos írta, hogy a „modern szimbolikus rituálok ideáltípusának tekinthető médiaesemények politikai jellegzetessége az, hogy bonyolult tárgyalási folyamatok eredményei. A szóban forgó alku szereplői mindenekelőtt a társadalmi ceremóniák rendezői, akik a közvetítéstől saját befolyásuk növekedését várják.” (Császi 2001: 9) A hatalom esetében mindez hiányzik, mert egy év alatt elillant annak a vélekedésnek a nyoma is, amely képviselőitől a helyzet konszenzusos kezelésére való szándékot feltételezte. Az ezzel párhuzamosan terebélyesedő társadalmi és gazdasági káosz kibontakozását itt nincs mód részletezni, mindössze a magyar könnyűzenének a járvány idején kialakult helyzetén keresztül utaltam az egy évtizedes hatalomgyakorlás rituális kommunikációjának összeomlására. Ha azonban a rituális kommunikációtól eltérő modell alapján értelmezzük a hatalom beszédét, gondolok itt Harold Laswellnek a hatalom nyelvére vonatkozó elemzéseire (Lasswell 1965), akkor a Covid idején megnyilvánuló kommunikációja a lasswelli értelemben vett politikai mítosz területére tartozik, ezen belül is egy olyasféle jelentésképző eljárásra utal, amelynek célja magát a hatalmat reprezentálni, és ehhez képest csak másodlagos a praktikus ügyek megoldása. Tehát míg a rituális kommunikáció működésében az egyik központi kérdés a reprezentáció funkciója, addig a politikai mítosz nyelvén a reprezentáció öncéllá válik. További sajátos vonása ennek a kommunikációnak a formalizáltság és az ismétlődés. A hatalmon lévő nyilvános megnyilatkozásai alkalmával „az önmagára vonatkozó terminusok személytelenek, hosszúak és közhelyszerűek.” (Lasswell 1965: 29) Az ilyesfajta megnyilatkozások célja a kommunikatív jelentés szintjén a változatlanság és a hierarchikus egység deklarálása, egyben kizárása bármiféle tárgyalásnak vagy alkufolyamatnak.

Úgy vélem, az előbbi elméleti distinkció érvényessége érdekében fontos itt hangsúlyoznunk, hogy a rítus nem tekinthető közvetlenül és kizárólag a mítosz dramatikus megvalósításának, ez inkább a korai kultúrákban és a tradicionális társadalmakban érvényes modell. (Kirk 1993) A modern társadalmakban a rítus és a mítosz különválik, ahogyan a fentebbi különbségtétel során is utaltam erre. Hasonló bennük a formalizáltság, az ismétlődés, azonban hangsúlyozni kell, hogy a rítusnak egyik lényegi feltétele a kollektív jelleg, amelynek során, ha nem is egy egész társadalmat, de legalább annak egy részét, egy szubkultúrát integrál és szinkronizál, és eközben a résztvevőkből erős érzelmeket vált ki. (Abelés 2007) „Fontos kiemelni, hogy a rítus szimbolikus, de nem ideologikus magyarázattal szolgál.” (Andok 2017: 58) Ezzel szemben a modern politikai mítoszok nem igényelnek konkrét eseményekben való személyes érintettséget, hanem mögöttük mindig manipulatív koholmányok, ideológiák, konteók, rémhírek, ál-

⁴ https://hvg.hu/kultura/20210604_keleti_blokk_budapest_probatermek_underground_zene

hírek, pletykák, celebekről szóló fecsegések és hasonlók állnak. Tehát míg a rítusokból összeáll egy szekuláris kulturális kódrendszer (Császi, 2002), amely a világról szóló megismerési folyamat alapjául szolgál, addig a politikai mítoszok célja – éppen ellenkezőleg – kritikus helyzetekben az érzelmek és indulatok prekoncepciók alapján történő felkorbácsolása. Normál viszonyok között elég a hatalomnak, ha a társadalom tagjai passzívan tudomásul veszik a mítoszt, és ilyenkor többnyire senkitől semmilyen részvételre nem tartanak igényt, mint ahogyan nem is a világ megismerését, hanem csupán a fennálló hatalmi viszonyok igazolását szolgálják.

Írásom alapjául a kommunikáció James Carey-től eredeztethető rituális modellje szolgált, így az elemzett események és kommunikációs folyamatok nyomán egy olyasféle konklúzióval próbálkozom, miszerint a rituális modell működésének – amennyiben nem tartunk igényt annak egyfajta parttalan értelmezésére – is vannak bizonyos minimális feltételei. Ezek hiánya különösen látványosan mutatkozik meg a hatalom birtokosainál, akiknél ennek következtében a rituális kommunikációs gyakorlat mintegy ellehetetlenül. Úgy vélem, ilyenkor olyan beszédmodok jelennek meg, amelyek csak másféle modell szerint értelmezhetők, esetünkben a politikai mítosz reprezentációközpontú, formalizált nyelvének szinte kizárólagossá válásaként a hatalom beszédében.

Epilógus helyett

Véleményem szerint jól kirajzolódik a vizsgált médiákból kiemelt szövegekből, hogy a járvány alatti időszakban a hazai könnyűzenei élet – csakúgy mint más művészetek – kétféle vonatkozásban reagálhatott a helyzetre: az előadott művek tematikája révén, illetve az elmaradó koncertek miatti kényszerű átállás kihívásaira adott megoldások által. Mindez önmagában még nem különbözik más országok művészeinek helyzetétől, az azonban igen, ahogyan eközben a hatalom a járványhelyzetet kihasználva a könnyűzene területén is korábban elképzelhetetlen hatalomkoncentrációt és célzott forrásjuttatást végzett, aminek az eddigi tetőpontja a PIM vezetőjére bízott 23 milliárd forint és számos ingatlan a hazai könnyűzenei életnek a hatalom céljai szerinti formálása a következő években.⁵

Ezen túlmenően kora tavasszal az oltás körül kialakult kormányzati gyakorlat közvetlenül is kihatott a kulturális szcénára. Tervezhetetlen a nyár, de a beltéri koncerteknek búcsút inthetünk címmel jelent meg interjú Brády Márton koncertszervezővel a *24.hu* 2021. március 5-i számában. Brády szerint „ahhoz, hogy a koncerteket el lehessen kezdeni szervezni, első lépésben látni kellene, mikor fognak a zenészek oltást kapni. Az egész már ezen a ponton elbukott, mert jelenleg erről nincs információ. Ezután be kell adni a vakcina második dózisát, majd ki kell várni a néhány hetet, mire teljes védettséget nyújt, és ezt követően lehet elkezdni próbálni, ami bő egy hónap.

„Elvesztünk a dátumokban, nyáron mi nem fogunk beltéri koncertet rendezni, mert csak az idegrendszerünk menne rá. Nincs létjogosultsága szétültetett embereknek koncertet adni, akkor inkább marad az online tér. Vannak pótolandó koncertek is, amiket szintén nem teszünk idén nyárra, mert teljesen kiszámíthatatlan az egész.”⁶ A *Showtime* alapítója szerint nem lehet elégszer hangsúlyozni, a zenészek mentálisan és egzisztenciálisan is tönkremennek. Nekik csak a gyakorlás marad, de egyre inkább úgy érzik, hogy céltalan az egész, próbákat tartani pedig még mindig nincs értelme.⁷

⁵ Kovács Ágnes: Megtámogatta a kormány a gázkamrázó Demeter Szilárdot, újrhangolja a magyar popkultúrát. <https://nyugatifeny.hu/2021/03/10/friss-23-milliardos-tamogatast-kapott-a-kormanytol-a-gazkamrazos-demeter-szilard-zenei-programja>

⁶ Vaskor Máté: Tervezhetetlen a nyár, de a koncerteknek búcsút inthetünk. <https://24.hu/kultura/2021/03/05/nyar-belteri-koncertek-koronavirus-intezkedesek/#>

⁷ Vaskor Máté: <https://24.hu/kultura/2021/03/05/nyar-belteri-koncertek-koronavirus-intezkedesek/>

2021. március 4-én jelent meg interjú Lobenwein Norberttel a *HVG* weboldalán. „Nem gondolom, hogy az idei év a fesztiválokról fog szólni” – mondta az ismert fesztiválszervező. Arra viszont lát esélyt, hogy kisebb koncerteket, fesztiválokat meg lehet majd tartani. Példaként az augusztus végi Strand Fesztivált említette. Azonban a helyzet valószínűleg összetettebb ennél. Nem sokkal később szintén a *HVG*-ben jelent meg a Kibulizzák maguknak címmel írás, amely a könnyűzenei fesztiváloknak a járványhelyezeten túlmutató problémáját foglalta össze a Balaton Sound kapcsán. Zamárdinak 2007-től nagyon fontos bevételét képezte a rendezvény után járó összeg, azonban napjainkra inkább a hátrányait említette a település vezetője. A Baranya megyei kistélepléseknek viszont nélkülözhetetlen forrást jelentenek a nyári fesztiválok, így jellemzően 2021 tavaszán abban bíztak, az év nyarán már ismét sor kerülhet rájuk. Az Orfűn élők egy jelentős részének a bevétele a helyi fesztiválból (Fishing on Orfű) származik, ezért 2021 tavaszán az eseményt – a járványhelyzettől függően – két nyári időpontra is meghirdették, és a bérletek felét már el is adták kora tavaszra. Hasonlóan vélekedett a több községet érintő Ördögkatlan fesztivál szervezője, Bérczes László is, vagy a Nógrád megyei Bánkító Fesztivál egyik szervezője, Torma Andrea, aki azonban hozzátette: „Ha meg is lehet rendezni az idei fesztivált, az akkor is jóval kisebb lesz a korábbiaknál.” (Kibulizzák maguknak 2021. 63)

A járvány könnyűzenei életre gyakorolt hatásának követését eredetileg 2021. március közepéig folytattam. Úgy tűnt, a pandémia kész helyzet elé állította a fesztiválok szervezőit és résztvevőit. Azonban az ezt követően beindult oltási kampány, amelynek nyomán heteken belül több millióra nőtt a védőoltással rendelkezők száma, azzal a következménnyel járt, hogy nyárra újra lehetővé vált rendezvények megvalósítása. Ennek megfelelően 2021. augusztusában a fentebb említett kisebb fesztiválokra végül sor kerülhetett.

A nagy fesztiválok azonban elmaradtak, a szervezők már kora tavasszal sem kockáztattak a jegyelővétel, a résztvevő előadók és a közönség biztonságát érintő számtalan, akkor még megválaszolhatatlan kérdés miatt. Ezzel szemben például az USA-ban már júliustól sor került nagylétszámú közönséget bevonzó fesztiválokra, mint a Lollapalooza július 29. és augusztus 1. között vagy a Shadow of the City Fest Ashbury Parkban, New Jerseyben. A vonatkozó beszámoló szerint az ezeken való részvételhez negatív tesztre és oltási igazolványra volt szükség. Ezt követően került sor a houstoni Astroworld fesztiválra november elején, amelyet azonban az első napon le kellett fűjni a Travis Scott rapper koncertjén történt kilenc haláleset és több száz sérült miatt. A felfokozott hangulat már megvolt a nyári koncerteken is, ami azonban az Astroworld fesztiválon tragédiába torkollott. Mulasztások és kommunikációs félreértések sora játszhatott közre ennek bekövetkeztében. Ahogyan a fentebb említett fesztiválok közönségéből többen megjegyezték, felfokozott várakozások és félelmek furcsa keveréke jellemezte a rendezvények résztvevőinek hangulatát. Azonban a nyáron indult újranyitási hullámot csak a novemberi tragédia tudta lefékezni. A szervezők, a fellépők és a közönség által vállalt kockázatok jól mutatják, hogy milyen óriási volt már ezidőtájt a befogadók részéről az élőzene iránti, meg valószínűleg a zenekarok részéről az előadás, a valódi nyilvánosság előtti megmutatkozás vágya mellett a fizetős közönség iránti igény. Ahogyan Henry Jenkins, az Afterlife Entertainment bostoni zenei kiadó alapítója fogalmazott, a járvány arra ösztönözte a művészeket, hogy legyenek kreatívak az előadások lefoglalásában, és új utakat találjanak a közönség elérésében. „Tényleg folytathatnám a járvány okozta nehézségeket, de a nap végén szerencsések vagyunk, hogy olyan helyen lehetünk, ahol még mindig hallhatunk élő zenét” – mondta.⁸

Ahogyan az amerikai példák is mutatják, a streaming, az online zenehallgatás részévé vált a mai könnyűzene befogadási módozatainak, ahogyan a korábbi, akár analóg formák is meg-

---

⁸ Students debate going to concerts after Astroworld deaths, COVID-19 exposures. https://dailyillini.com/life_and_culture-stories/2021/11/12/students-debate-going-to-concerts-after-astroworld-deaths-covid-19-exposures/ (utolsó letöltés: 2021. december 16.)

maradtak. Ugyanakkor az sem lehet kétséges, az utóbbi hét évtizedben viszont nem nagyon változott, hogy az élőben szolgáltatott zene képezi a rockzene alapját, amely mással nem pótolható élményt – mint a személyes részvétel, a kötetlen feloldódás, a közvetlenség – nyújt. Egyúttal – visszautalva írásunk elméleti keretezésére – sajátos fázisokkal rendelkező rituálét is jelent, amely a számos generáció, zenei stílus, műfaj, előadó, ízlés váltakozása ellenére alapjában nem sokat változott. Mindez nem csupán azt jelenti, hogy a könnyűzene az esztétikai tapasztalat sajátos formája, hanem azt is, hogy mindennek beteljesedéséhez legalább olyannyira hozzájárul, ha résztvevői osztoznak egy közös valóságkonstrukcióban, vagyis a rock világa egyben a rituális kommunikáció markáns módozata is.

IRODALOM

- Abelés, Marc (2007) *Az állam antropológiája*. Budapest, Századvég kiadó.
- Andok Mónika (2013) *A hírek története*. Budapest, L'Harmattan kiadó.
- Andok Mónika (2017) *A kommunikáció rituális elmélete*. Budapest, Gondolat.
- Carey, James (2009) *Communication as Culture. Essays on Media and Society*. New York – London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203928912>
- Császi Lajos (2001) A rituális kommunikáció neodurkheimi elmélete és a média. *Szociológiai szemle*, 2001/2. 3–15.
- Császi Lajos (2002) *A média rítusai*. Budapest, Osiris kiadó.
- Egy év magány. *Heti Világgazdaság*, 2021. február 4. 10.
- Kézzel fogható zene. *Heti Világgazdaság*, 2021. április 08. 47.
- Kibulizzák maguknak. *Heti Világgazdaság*, 2021. március 18. 62–63.
- Kirk, Douglas (1993) *A mítosz*. Budapest, Holnap kiadó.
- Lasswell, Harold (1965) *Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics*. Cambridge, Mass. MUP Press.
- Láng Dávid: „24 órás szolgálat” Palotai Zsolt DJ. *Magyar Narancs*, 2021. május 27. 38–39.
- Legát Tibor (2020) Interjú Lovasi Andrással. *Magyar Narancs*, 2020. július 23.
- Márfai Molnár László (2019) A rockzene titkos történetének szemiotikája. In: Balázs Géza – Minya Károly – Pölcz Ádám (2019szerk.) *A titok szemiotikája*. Budapest, Magyar Szemiotikai társaság. 333–340.
- Mátraházi Zsuzsa (2021/a) Száz év ragály. *Heti Világgazdaság*, 2021. február 4. 40–41.
- Mátraházi Zsuzsa (2021/b) Szelíd ölelés. *Heti Világgazdaság*, 2021. február 11. 40–41.
- Morley, Ian (2009) Ritual and Music. In: Colin Renfrew – Iain Morley (2009eds.) *Becoming Human: Innovation in Prehistoric Material and Spiritual Cultures*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Pauly, John (2014) Ritual Theory and the Media. In: Fortner, R. – Fackler, M. (2014eds.) *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*. Oxford, Wiley and Sons Ltd. 172–189. <https://doi.org/10.1002/9781118591178.ch10>
- Soós Tamás (2020/a) Inkább tréfának fogom fel. *Magyar Narancs*, 2020. április 20.

- Soós Tamás (2020/b) Dé:Nash, alias Sallai Dénes rapper: „a buzigyógyítás amúgy is relevánsabbnak érződött.” *Magyar Narancs*, 2020. június 7.
- Soós Tamás (2020/c) Online koncertek a járvány idején 2020. április 20. 2020. április 20. Befőttesüvegben gitározni. *Magyar Narancs*, 2020. május 21.
- Soós Tamás (2020/d) Volt egy megreccsenésem. *Magyar Narancs*, 2020. november 26.
- Soós Tamás (2021/a) Kell valami érvágás. Szalai Anna énekes, dalszerző. *Magyar Narancs*, 2021. július 8. 38–39.
- Soós Tamás (2021/b) Félig-meddig röhögtem. Hegyi Olivér, Holi, zenész, animátor. *Magyar Narancs*, 2021. augusztus 5. 42–43.

Online források

- https://hvg.hu/elet/20210226_Ujra_egyutt_zenel_Kispal_Andras_es_Lovasi_Andras
(utolsó letöltés: 2021. június 4.)
- Fogl Márton: Körüttől körútig hátrálnak a Keleti Blokk árvái.
https://hvg.hu/kultura/20210604_keleti_blokk_budapest_probatermek_underground_zene
(utolsó letöltés: 2021. június 14.)
- Bicsák Boglárka: T. Danny pandémia pechje – túlmerészkedett Beethovenen a zenekar.
<https://24.hu/szorakozas/2021/02/27/t-danny-ak26-probaterem-szorakozas/>
(utolsó letöltés: 2021. május 24.)
- Lobenwein Norbert: Nem gondolom, hogy az idei év a fesztiválokról fog szólni.
https://hvg.hu/elet/20210304_Lobenwein_Nem_gondolom_hogy_az_idei_ev_a_fesztivalokrol_fog_szolni (utolsó letöltés: 2021. május 14.)
- Vaskor Máté: Tervezhetetlen a nyár, de a beltéri koncerteknek búcsút inthetünk.
<https://24.hu/kultura/2021/03/05/nyar-belteri-koncertek-koronavirus-intezkedesek/>
(utolsó letöltés: 2021. április 24.)
- Kovács Ágnes: Megtámogatta a kormány a gázkamrázó Demeter Szilárdot.
<https://nyugatifeny.hu/2021/03/10/friss-23-milliardos-tamogatast-kapott-a-kormanytol-a-gazkamrazos-demeter-szilard-zenei-programja> (utolsó letöltés: 2021. március 12.)
- Music Backstage: Hat ország 120 zenészével együtt készített karantén videót Magyarország legnagyobb rockzenekara, a CityRocks.
<https://musicbackstage.hu/2020/12/19/hat-oroszag-120-zeneszevel-egyutt-keszített-karanten-videot-magyarorszag-legnagyobb-rockzenekara-a-cityrocks/>
(utolsó letöltés: 2020. december 20.)
- Students debate going to concerts after Astroworld deaths, COVID-19 exposures.
https://dailyillini.com/life_and_culture-stories/2021/11/12/students-debate-going-to-concerts-after-astroworld-deaths-covid-19-exposures/ (utolsó letöltés: 2021. december 16.)
- 3 in 4 Americans Say Music Has Been Key to Improving their Mental Health During COVID, Study Finds.
<https://www.soundunited.com/news/3-in-4-americans-say-music-has-been-key-to-improving-their-mental-health-during-covid-study-finds> (utolsó letöltés: 2021. június 19.)